

УДК 821.161.2-1.09

DOI 10.34142/2312-1076.2022.2.100.09

Марина Штолько

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ЖІНОЧОГО
СВІТОВІДЧУТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІРИЦІ:
НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІКАЦІЙ
У ЖУРНАЛІ «ВІТЧИЗНА» (2000–2005)**

Abstract

The article examines the elements of the worldview of Ukrainian poets on the pages of the journal «Vitchyzna» in the period from 2000 to 2005. «Vitchyzna» is a literary, artistic, social and political journal of Ukrainian writers published since 1933. The purpose of the study is to analyze the peculiarities of the expression of elements of the worldview a poetess. The main methods of achieving the set goal can be called comparative-typological and historical-functional analysis of artistic texts. The worldview of the poetess is multi-structural, the main components of which are national, ethno-cultural, gender, philosophical, artistic, nature-loving elements. In the plane of the national element of worldview, Ukraine is modeled as a native country, associated with images of an icon, bread/cow, woman. In parallel, a bitterly satirical image of the Ukrainian nation is presented. The image of Ukraine is detailed in local geographical elements. In the poetry of I. Zhylenko, a basic pair appears: village – city. Ethnocultural elements of the worldview are based on the transformation of folklore images in the individual imagination of the authors. The artistic component of the worldview of the poetess is consonant with the inner need of the female author, manifested not only in the themes and images, but also in the appropriate structuring of the poetic material. The philosophical component of

the worldview of the poetess is revealed through an interest in temporal and ontological problems. In the world structure, according to O. Omelchenko, the microcosm (man) is combined with the macrocosm (universe). I. Zhylenko is extremely sensitive to the category of time. In her poetry, philosophical questions are revealed against the everyday background. Poets are also interested in the problems of choice and readiness for it, the rules of human existence, soul, death, happiness, love. The gender component of worldview is realized in revealing the essence of women. As a result, we get a rather mosaic female image. The nature-loving components of the worldview of the poetess are embodied in the idea of harmonious coexistence of man and nature.

Keywords: magazine «Vitchyzna», worldview, Ukraine, woman, nature, musicality.

Анотація

У статті досліджуються особливості відображення світовідчуття сучасних українських поетес на матеріалі їхніх публікацій у журналі «Вітчизна» (2000–2005). «Вітчизна» – літературно-художній, громадсько-політичний журнал українських письменників, що виходить з 1933 р. Мета дослідження – проаналізувати особливості вираження елементів світовідчуття поетес. Основними методами досягнення поставленої мети можна назвати порівняльно-типологічний та історико-функціональний аналіз художніх текстів. Світовідчуття поетес багатоструктурне, основними компонентами якого є національні, етнокультурні, гендерні, філософські, мистецькі, природолюбні елементи. В площині національного елемента світовідчуття Україна моделюється як рідна країна, асоціюється з образами ікони, хліба/корова, жінки. Паралельно презентується гірко-сатиричний образ української нації. Образ України деталізується в локальних географічних елементах. В поезії І. Жиленко оприявнюється базова пара: село – місто. Етнокультурні елементи

світовідчуття ґрунтуються на трансформації фольклорних образів в індивідуальному уявленні авторок. Мистецький компонент світовідчуття поетес суголосний з внутрішньою потребою авторок, проявляється не лише у тематиці, образах, а й у відповідному структуруванні поетичного матеріалу. Філософський компонент світовідчуття поетес розкривається через зацікавлення темпоральними та онтологічними проблемами. У світобудові, на думку О. Омельченко, поєднується мікрокосм (людина) з макрокосмом (всесвітом). І. Жиленко надзвичайно чутлива до категорії часу. В її поезії філософські питання розкриваються на побутовому тлі. Поетес цікавлять також проблеми вибору та готовності до нього, правила буття людини, душі, смерті, щастя, любові.

Гендерний компонент світовідчуття реалізується в розкритті сутності жінок. В результаті отримуємо доволі мозаїчний жіночий образ. Природолобні компоненти світовідчуття поетес втілюються в ідеї гармонійного співіснування людини і природи.

Ключові слова: журнал «Вітчизна», світовідчуття, Україна, жінка, природа.

Вступ

У «Філософському енциклопедичному словнику» знаходимо наступне визначення світогляду: світогляд – «самовизначення людини щодо її місця у світі та взаємовідносин з ним» (НАНУ: 569). Світовідчуття ж є одним з рівнів світогляду, що базується «на основі досвіду (індивідуального, сімейного, групового, етнічного, класового, суспільного і загальнолюдського)» (НАНУ: 569). Світовідчуття відображає взаємозв'язок людини зі світом, знання, емоції та відчуття, отримані у процесі комунікації суб'єкта з людьми, дійсністю. Частина дослідників пов'язує світовідчуття з чуттєво-емоційною сферою. Стверджується, що світовідчуття формує й одночасно оприявнює наше

ставлення до дійсності. Світовідчуття у кожної творчої людини індивідуальне. В той же час воно відображає загальні риси часу, культури, нації. Таким чином увага на особливостях світовідчуття поетес актуальна не лише через наявність значного за обсягом матеріалу, який ілюструє самовизначення творчих особистостей, базоване на індивідуальному, національному та загальнокультурному досвіді, а й існуванням потреби узагальнити та систематизувати матеріал, який допоможе скласти «пазли» культурно-соціальної картини початку 2000-х років.

Дослідженням особливостей жіночої творчості займалося багато дослідників: М. Крупка (2008), О. Оздемір (2015), Г. Улюра (2015), Г.П. Рижкова (2008), Ю. Кушнерюк (2008), О. Росінська (2018), О. Ляшенко (2017), О. Шаф (2019) та ін. Науковців цікавили питання генезису, особливості світоглядних моделей, поетики, жанрових уподобань жіночої прози та поезії. Так, Ю. Кушнерюк, взявши за джерельну базу жіночу прозу кінця ХХ ст., відзначила кілька особливостей жіночого світосприйняття: контекстуальність, монізм, відмова від жорсткого протиставлення відносин суб'єкт–об'єкт, чуттєвість, тілесність мислення. М. Крупка досліджувала жіночу прозу комплексно, в аспекті пошуку інтелектуальної жіночої традиції, описуючи становлення, художньо-естетичні засади та текстуальне втілення жіночого літературного дискурсу. О. Ляшенко зосередила дослідницьку увагу на аналізі проявів жіночої іронії при зображенні образів митців (поетів) в поезії С. Йовенко. Г.-П. Рижкова, відзначаючи розмаїтість рис «жіночої» прози, результативно акцентує увагу на жанровій специфіці, лінгвостилістичних та лінгвокультурних особливостях, моделях дискурсу аналізованої прози.

Контентом журналу «Вітчизна» цікавилася небагато науковців. Згадаємо статтю аспірантки О. Гіленко (2013), в якій аналізувалися особливості створення позитивного образу

України у подорожніх нарисах на сторінках зазначеного видання. Дослідниця зауважує, що засоби створення позитивного іміджу України залежать від часу написання творів. Так, для радянського періоду характерні пропаганда, перебільшення, популяризаторство, для пострадянських років (з 2000-х) – об'єктивність, критичність.

Мета статті – дослідити особливості світосприйняття сучасних українських поетес, оприявлені у їхніх ліричних творах, опублікованих у літературному журналі «Вітчизна» (2000–2005 рр.).

Для досягнення цієї мети виконано наступні завдання: з'ясовано основну тематику жіночих поезій на сторінках журналу «Вітчизна» (2000–2005 рр.), виділено та проаналізовано домінантні елементи світовідчуття вибраних поетес (національні, етнокультурні, філософські, мистецькі, гендерні, природолюбні).

Методологія і методи дослідження

Сформульована мета й поставлені завдання зумовили використання методів порівняльно-типологічного та історико-функціонального аналізу художніх текстів.

Результати

Жіночі голоси на сторінках журналу «Вітчизна» (2000–2005 р.) розмаїті. В цей час публікувалися Ольга Германова, Валентина Давиденко, Ірина Жиленко, Раїса Іванченко, Наталія Кіт, Надія Кошара, Тамара Мельниченко, Олеся Омельченко, Ганна Онкович, Галина Пастушенко, Надія Петренко, Наталка Поклад, Ольга Слоньовська, Леся Степовичка. Поетеси звертаються до таких тем, як кохання, стосунки між чоловіком та жінкою, світосприймання, буття, Україна, природа, постаті митців (художників, літераторів).

«Вітчизна» – літературно-художній та громадсько-політичний журнал письменників України, основними рубриками якого були публіцистика, поезія, проза, критика,

пошта, «Зенітка» (гумор), виставковий стенд (мистецькі новини). Видається з 1933 р.

Українські поетеси на сторінках журналу «Вітчизна» в поезії виражали своє світовідчуття, тобто заявляли про місце у світі та взаємовідносини з певними суб'єктами та об'єктами, явищами та процесами, спираючись на досвід. Досвід розуміємо як реакцію органів чуття людини на різноманітні впливи зовнішнього середовища, все, що відбувається з людиною протягом її життя, знання, здобуті у процесі життєдіяльності. Поетеси загальні поняття наповнювали індивідуальним змістом, пропущеним через власний досвід, фіксуючи свої думки та емоції у віршованих рядках.

Текстуальний матеріал віршів у журналі «Вітчизна» (2000–2005 рр.) дає чітке уявлення про національні, етнокультурні, мистецькі, філософські, гендерні та природолобні елементи світовідчуття.

Національний елемент світовідчуття

оприявнюється перш за все в образі України. Поетеси неодноразово зупинялися на ньому, висловлюючи своє ставлення до країни/держави. Так, для О. Омеляченко Україна – рідна земля, подібна до ікони. Т. Мельниченко наголошує на вагомості України в своєрідних рядках-заповітах для сина, необхідності любити її, «щоб дорогу торував їй – не стежину» (Мельниченко, 2005: 18). В поезії Л. Степовички виразно відчувуються песимістичні нотки щодо реальності, але присутня ще й надія на майбутнє.

Образ України в поезії Л. Степовички виразно співвідноситься з хлібом/короваєм. Асоціювання України з житницею, ланами, пшеницею – не нове в українській культурній та літературній традиції. Паралельно зазначимо, що в її ліриці яскраво представлений метафоричний образ України-жінки – «моя красуне, моя крале» (Степовичка, 2004: 6). В «Медитації» подається цілий ряд «хлібних» образів, що витворюють країну: Україна як частина розкряної паляниці,

«черствий крайцю», «сонцеликий коровай» (Степовичка, 2004: 7).

Сутність заголовку «Медитація» наголошує на зосередженості міркувань авторки на певних думках про Україну. Мета – досягнення психічно ясного та емоційно спокійного внутрішнього стану. Досягти концентрації допомагають ритмічні повтори певної фрази: «Don't cry, Ukraine, don't cry!», що також задає темп тексту. До того ж медитація спрямована на вироблення цілеспрямованості, креативності, рівноваженості.

Використовуючи повтор як художній засіб, поетеса робить текст експресивнішим, а вживаючи іноземну мову, намагається вивести проблему на міжнародний рівень.

Повтор різнооформлених, але тематично споріднених слів: «сгу», «край», «крайня», «розкряна», «окраєць», «Україно» конденсують авторську думку, підсилюють емоційне сприймання твору. Поза цим ці повтори виконують роль ритмічних та смислових з'єднувальних елементів, які підсилюють цілісність твору. Як бачимо, авторка схильна до використання омонімів: «край» (1) лінія, що обмежує поверхню чого-небудь, кінець; 2) те саме, що країна; 3) наказовий спосіб дієслова «кряяти» – різати щось на шматки).

У вірші «Цей парк – колишній цвинтар, а не парк...» О. Слоньовської презентується гірко-сатиричний образ української нації: «Ми – нація, позбавлена чеснот, напівюрба і лиш напівнарод. Керує нами кожен прийшлий чорт. Свої ж чорти будують ешафот» (Слоньовська, 2003: 2). Змальовуючи українську націю як таку, що ще не набула ознак самостійності та європейських стандартів, поетеса майстерно використовує художній засіб порівняння, проводячи паралель між українцями та вівцями і собаками: «Ми мовчимо і з кожним днем частіш Ми без боїв відходим за рубіж Овечим стадом з псами впереміш» (Слоньовська, 2003: 2). За основу

порівняння взято риси українців – нерішучість, стадність, схильність до критики без конструктиву.

О. Германова у вірші «Емс (1876)» розглядає вплив Емського указу на українців. Емський указ забороняв будь-які видання українською мовою, а також ввезення українських книжок з-за кордону.

За домінуючим морфологічним вираженням та семантикою текст поезії «Емс (1876)» умовно можна розділити на 4 рівні: 1) сила та нищівність наслідків указу виражається через домінування та нанизування дієслів минулого часу: «Наступили, розчавили, заборonoю накрили» (Германова, 2001: 9); 2) превалювання інфінітивів актуалізує значення повинності, неминучості: «Можеш у безпеці жити Так, щоб словом не смітити; Можеш мирно існувати – При собі думки тримати» (Германова, 2001: 9). При цьому умови існування є об'єктивно повинними, але причинно не розтлумаченими українцям; 3) речення з негативно-знущальним емоційним забарвленням, стрижневим словом якого виступає дієслово в наказовому способі: «Порадій «свободі слова», Із "кайданів" да в "оковы"» (Германова, 2001: 9) показує нав'язану ззовні ситуацію заборони української мови; 4) останній рядок – іменне словосполучення «іменник+іменник+прикметник» – підсумовує та скомпресовує значення безвиході: «Залишилося – нічого... Важіль смутку мовчазного» (Германова, 2001: 9).

Поруч із загальними образами України на сторінках журналу «Вітчизна» (2000–2005 рр.) виринають локальні образи – гори – Карпати (вірш «Гори знову в снігах...» О. Слоньовської).

О. В. Слоньовська – українська поетеса, прозаїк, автор підручників, монографій; професор, кандидат педагогічних наук, викладач в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Народилася вона на Коломийщині, тому гори були їй знайомі з дитинства.

Вимір «гір» репрезентується модусом різких та неочікуваних змін погодних умов («Гори знову в снігах. Пів на шосту. Десятого квітня. Одинадцять морозу. Можливі лавини. Весна» (Слоньовська, 2003: 3), аксіологічно ускладнений позиціонуванням відірваності від цивілізації («Геть відрізані села від цивілізації сплять» (Слоньовська, 2003: 2), превалюванням природних рис. Топос Карпатських гір сформувався на основі індивідуальних переживань у зв'язку з неодноразовими контактами з горами. Образ гір в тексті поезії увиразнюється елементами флори та фауни: «чорний птах у повітрі розпластася ромбом» (Слоньовська, 2003: 2), «уночі появляються темні, зсередини наче оплавлені вовчі сліди» (Слоньовська, 2003: 3), «ялинова хвоя з-під снігу, мов вишивки гладь» (Слоньовська, 2003: 2).

У кожної людини є свій улюблений куточок землі. Леся Степовичка зупиняє свій погляд на річці Оріль. Оріль – ліва притока Дніпра. Гідронім «Оріль» став стрижнем поезії «Якого кольору Оріль...». Кольори традиційно сприяють вираженню домінантних настроїв поезії, віддзеркалюють авторське світосприйняття. Кольорова палітра вірша глибоко продумана, образно насичена. У Лесі Степовички Оріль асоціюється з синім кольором: «Мені ж Оріль з дитинства синя, як неба рідного глибін у час, коли жура осіння блаватом бавить голубів...» (Степовичка, 2004: 6). Синій пов'язаний з небом, асоціюється з вічністю, постійністю, вірністю. Його вважають кольором стабільності, умиротворення, глибоких роздумів. Можемо говорити про оригінальну полярність образу, якому притаманна 3D-об'ємність. Поетеса поєднає лексеми з протилежними значеннями, як-от: небо (височінь) – глибін, дитинство – осінь (традиційно осінь уособлює зрілий вік). До групи назв «синього» відноситься також лексема «блават». У «Словнику української мови» за лексемою «блават» зафіксовано 2 значення: 1) волошка (*centaurea*

суанус); 2) шовкова тканина блакитного кольору (застаріле значення).

Паралельно функціонують інші кольорові асоціації гідроніму «Оріль»: «хто бачить срібло, хто – сивини, хто – мед левад, хто – мерхит сліз, хто глипа поглядом совиним, банальну сірість мітить скрізь...» (Степовичка, 2004: 6). Сірий колір перегукується з буденністю, невиразністю. Зважаючи на залюбленість авторки в Оріль, люди, які не помічають значимість річки, оцінюються негативно.

В поезії І. Жиленко подеколи оприявнюється базова пара: село (Халеп'я) – місто (Київ). Прикметними ознаками села/життя на природі є спокій, розміреність, деяка уповільненість, відкритість, а місту притаманні поривчастість, підступність, полярність соціуму («привали бомжів і тусовки еліт» (Жиленко, 2003: 7), негативна атрибутика («Донизу стікає, як вічна ріка, зажерність, розпуста і дурість людська» (Жиленко, 2003: 7)).

Емоційність, музичність, зацікавлення політикою – одні з характерних рис українців. Л. Степовичка вдається до використання звукопису в поезії при зображенні ставлення українців до результатів виборів. Поезію «Вибори» буде навколо ефекту від звукового буквосполучення «брр», який передає відчуття страху або бридоти. Поетеса вдається до ампліфікації комбінацій звуків «б», «р» в іменниках, прикметниках та дієсловах, що надає текстові відповідного емоційного забарвлення: «Обирали, обирали, вибрали – ой, коли ж воно буде на добре? Й побрели, ніби обри, безборонні, обібрані, драні до земельки до рідної бабратись» (Степовичка, 2004: 7), або «Мало жданих, багато обраних ненародних народних обранців. Скільки ж їх, стільців заброньованих, не оборонцями народними – «оборотням»?» (Степовичка, 2004: 7).

В поезії Н. Петренко простежуються *етнокультурні елементи світовідчуття*, характерною рисою яких можна

назвати фольклорні образи, першоджерелом яких є колективна творчість української спільноти. У вірші «Не в'яжи мені крила...» чайка – не просто образ, а й міфологема. Традиційно в образі чайки уособлюється жінка, яка переживає душевні страждання. Образ чайки поєднується у пару з вітром, що втілює чоловічо-тиранічне начало. Поетеса демонструє дві стихії – вітер та море. Вітер в'яже крила чайці, що загрожує життю: «а як зв'язані крила, уже й жити несила» (Петренко, 2002: 2). Море в багатьох культурах – першоджерело життя, вічність, праматір, тому в поезії авторки воно приймає в себе, лікує, відновлює: «Тільки лагідні хвилі її крила обмили. Її зламані крила і розбите чоло /.../ все пішло за водою. Все сплигло, все забулось, що було й не було» (Петренко, 2002: 2). Вищеназваний елемент у вигляді трансформованої «етнічної бази» визначає самобутність поезії авторки.

Мистецький компонент світовідчуття поетес суголосний з внутрішньою потребою авторок, а також з колом спілкування та зацікавлень. Багатьом поетесам властива музичність текстів, використання лексем означеної спрямованості в поезії. Так, І. Жиленко називає комплекс поезій «Сім сонат для щастя». Як відомо, соната – жанр камерної музики, твір для 1–2 інструментів з кількох частин, одна з яких будується на протиставленні та розвитку двох тем, що подаються в різних тональностях, що й простежується у вірші «Тут пахне дощами, нудьгою, мишвою...».

Вірші «Сім сонат для щастя» І. Жиленко влаштовані аналогічно камерному музичному твору – сонаті, а саме: будуються на одному мотиві-пошуку – мить – вічність (життя – смерть), який вбирає низхідні мотиви ночі, втрати тіла, сну, самотності, забуття, старості, смерті із наступними висхідними мотивами безсмертя, вічності, Бога, любові, життя, щастя, віршотворення.

І. Жиленко любила музику і надавала їй неабияке значення. На думку поетеси, «... музика давніша за слово і

нею можна висловити те, що не готове ще стати словом, тобто – почуття. Музика – людська душа до народження тіла. Музика – тайна» (Жиленко, 2011: 50).

Евфонія у віршах І. Жиленко є одним із засобів досягнення музичності поезій. Стилістичний прийом алітерації через звукове оформлення не лише підвищує інтонаційну виразність твору, а й відтворює додаткове смислове навантаження: «...при горнім храмі, одесную – живу, немовби не існую, немовби снюсь в безсоннім сні сама собі тридцять літо» (Жиленко, 2003: 6). Багаторазове повторення сонорного звука н та глухого шумного звука с ілюструє застиглий стан ліричної героїні.

Леся Степовичка звертається до образу художника в поезії заради вираження естетичного кредо. Олександр Нем'ятий – живописець з Дніпропетровщини. Герой диптиху «Художник» віддано служить мистецтву, чутливий до природи, найменшого її прояву. Кожен вірш з диптиху відсилає читачів до авторських асоціацій. В першому вірші художник уподібнюється до мисливця, який «вполював – подих лагідний вітру і химеру тендітну – абрикосовий запах нареченої діви – весни» (Степовичка, 2004: 10). У другому вірші поетеса послуговується кардинально протилежними образами: «бідний інтерпретатор» – «орійський брахман» (Степовичка, 2004: 10). У фіналі художник зі згоди вищих сил заміняє самого Бога в процесі творення краси: «Хай сьогодні мене продублює ковпаківський художник, хай замінить на варті пекельний – серед бруду і крові творити нетлінну красу» (Степовичка, 2004: 11).

При зображенні образу художника як чутливої мистецької натури, що вміє відчувати та створювати красу, Леся Степовичка не демонструє його зовнішні риси, надаючи перевагу дієво-процесуальним характеристикам. Хоча текстуально фіксує увагу на атрибутах професійної приналежності: «солом'яний бриль, перемазані фарбами

шорти» (Степовичка, 2004: 10), «затиснувши пензля в маленькій правиці, чаклюючи /.../ над скромним мольбертом своїм, мішаючи фарби й кольори в палітрі земній» (Степовичка, 2004: 10–11). Цілком очевидно, що для художника, що втілює у творчу практику основні постулати вчення Г. С. Сковороди, Природа є пріоритетною субстанцією, їй він відкриває душу, присвячує свій талант. Саме природа стимулює до творчості, результатом якої є рідкісна мить: «Я природу впіймав!» (Степовичка, 2004: 11).

Образ поета включає в себе великий спектр значень, охарактеризувати повномасштабну вагомість його в рамках статті важко. Проаналізуємо виразні риси образу поета.

В поезії Лесі Степовички концепції поета належить чільне місце. Характерними рисами поета є богемність, інтелігентність, схильність до вина та жінок («Ступаєш м'яко, царствено, левино...») (Степовичка, 2004: 11).

О. Мамчич, вказуючи на самотність, вищість, шизофренічність поета, вважає, що «поета варто возвеличить, але найкраще – обійти» (Мамчич, 2002: 3). Поет візуалізується в комунікативній ситуації надання поради. Простір існування поета віддалено-абстрактний: світи, планети, «розбиті мрії» (Мамчич, 2002: 3). Портретні риси зводяться до зображення очей («очі сумноцвіті» (Мамчич, 2002: 3)) та опису обличчя як маркеру внутрішнього стану. Особистість поета номінується – «зветься ввічливо «поет»» (Мамчич, 2002: 3), але не конкретизується.

О. Омельченко моделює власний образ як поетеси у вигляді джерела. Важливого значення набуває емоційне забарвлення поезії, у якій авторка синтаксично і логічно вмотивовано внутрішнім прагненням розташовує 2 питальних речення, в яких вміщує стурбованість виконанням власного призначення як творчої особистості: «Але коли пригубить світ мене, і в келихах вода моя заграє?!» (Омельченко, 2004: 13),

«Дзвінкі мої слова чи розуміє хтось іще, крім мене?»
(Омельченко, 2004: 13).

Подеколи мистецька освіченість проявляється зовнішньо. Наприклад, Леся Степовичка звернулася до рідкісних та цікавих форм, як-от: брахіколон («Муж»). Кожен рядок названої поезії майстерно побудований з одного складу. Брахіколон підкреслює реалістичність епізоду спілкування чоловіка та дружини перед сном, використовується авторкою для відтворення гумористичного настрою:

Я
То
Тут
Ми
ЛЮ.
Щось
А
Ро..?
Ти
Чи
Лиш
Ти
Цьом
Вже
І
Хро..?!
Гульк
У

Сон? (Степовичка, 2004: 14).

Філософський компонент світовідчуття поетес розкривається через зацікавлення темпоральними та онтологічними проблемами. Тематичне зерно вірша «Мить» І. Жиленко базується навколо образу миті. Навколо нього крутиться емоційна головна партія схвильовано-піднесеного характеру (весна – ніч) та побічна партія тілесно-душевності.

Мить – відрізок, на якому відсутній рух часу: «Замкнись у мить. Хай час тебе забуде» (Жиленко, 2001: 15).

І. Жиленко надзвичайно чутлива до категорії часу. В її поезії філософські питання розкриваються на побутовому тлі. Вірші наповнені цікавими та оригінальними поетичними роздумами, що віддзеркалюють світоглядну позицію авторки.

Добірка поезій «Годинник стукає в дитяче серце» присвячена плинності людського життя, особливій цінності миті і розумінні Бога як володаря та керманича часу. Людське буття, на думку поетеси, проходить «Під Богом. Між людьми» (Жиленко, 2001: 16).

Поетеса знає про конечність людського життя: «...невагомо ковзне душа твоя під образами до мамі» (Жиленко, 2001: 15). Загалом життя людини співвідноситься з ритмом, який виражається через серцебиття, кування зозулі або стукіт годинника: «І маятник розжарений над нею зо-дня-у день проносить Бог часу» (Жиленко, 2001: 15).

Простір у віршах І. Жиленко фокусується на локусі Дому та прилеглих територій, але при цьому Дім набуває масштабу. Межі простору дещо розмиті і розімкнені. Трапляються місця, в яких послідовність подій може порушуватися: «Все може бути тут, де воскресіння випереджає смерть, богам на сміх...» (Жиленко, 2001: 19).

Щастя, на думку поетеси, має кілька складових: самотність, природа, любов, музика, можливість творити. Буттю властива крихітність меж між миттю та вічністю.

Світобудову О. Омельченко, так як і Г. Сковорода, бачить у поєднанні мікрокосму (людини) з макрокосмом (всесвіту): «Маленький світ мій в нескінченній плині доповнює Безмежжя у краплині» (Омельченко, 2004: 14).

Смерть – одна з універсальї людського буття. Поруч з осмисленням смерті в поезії «Наснисть мені – на дощ, чи просто так...» Н. Петренко бачимо прагнення до налагодження діалогу з померлим коханим, відчувається

міцний зв'язок між чоловіком та жінкою. Смерть сприймається невизначено: «Смерть – що вона?.. Свобода чи тюрма, безсилля? Чи всевладдя над живими?» (Петренко, 2002: 4). Сон – майданчик для спілкування померлих з живими. Художня свідомість поетеси і в даному випадку спирається на фольклор, народні вірування, адже за народними повір'ями мерці сняться на дощ, про що говорить сама авторка у вірші.

Образ «душі» займає важливе місце в поезії багатьох авторів, серед яких привертає увагу Н. Кіт. Душа в її поезії вербалізується в 2 образах:

1) блукаюча, в пошуках одягу, гола душа (диптих «Гола душа»). Розкриваються парадоксальність спроби людей поєднати духовне і матеріальне, викривлена переоцінка цінностей. В класичному християнському вченні гріх трактується як непокоря волі Божій. Н. Кіт ставить людей на рівень суддів нематеріальної сутності – душі. Люди вважають «за смертельний гріх – не голе тіло, кинуте на продаж, а голу душу, кинуту на сміх» (Кіт 2002: 22);

2) багатогранно-мозаїстична («Моя душа настояща на вітрі...»). Даючи характеристику душі, поетеса komponує лексичні елементи на позначення стихії (вітер), емоцій (кохання), смакових відчуттів – гіркота (полин), руху (бурхлива), звуку, призначення існування («для вас», «в собі»).

У вірші «Хлопчику маленький, скільки було мрій!...» О. Омельченко розкриваються проблеми вибору та готовності особистості до вибору. Суб'єктом поезії є людина, яка під впливом життєвих негараздів, в пошуках вирішення проблем здалася на волю алкоголю. Причини вживання алкоголю розглядаються з психологічного боку: «перші втрати, віхоли, зболені слова... Боляче ударила в серденько біда» (Омельченко, 2004: 18). Алкоголь і боротьба в уявленні поетеси антиномічна пара. У ліричного героя пошкоджено потенціал саморегуляції. Вибір презентується як

неусвідомлене (стихийне) самовизначення в просторі побутових проблем, як прийняття «легкого» рішення, як прояв особистісних рис та рівня морального розвитку.

Концептуально вагомими виступає гетевський мотив стосунків людини з нечистою силою, яка традиційно асоціюється з темрявою: «Не скорився б – вистояв, бився б – не упав. Але ти здивовано в темінь відступив... Там, побіля вогнища, біс рудий сидів. Пожалів сердешного, і налив вина» (Омельченко, 2004: 18). Мотив угоди з нечистим презентовано наступним чином: ліричний герой, рятуючись від штормів/небезпек життя, хапає рятівну руку нечистого, в обмін на порятунок, втрачає душу.

Поезія В. Давиденко на сторінках журналу «Вітчизна» тяжіє до філософсько-етичної тематики. У віршах «Іфіка «Правило життя» та «Іфіка «Властитель благоугодний» розробляються правила буття людини, а саме: ідея трудового життя («свято трудів стане зрештою святом єдиним у моєму житті» (Давиденко, 2004: 9)), прагнення більшого і кращого, недосяжного у житті («Вітер космічний продмухає в мурах шпарину невільнику» (Давиденко, 2004: 9)). Початково «Ифіка Ієрополітика» представляла собою філософсько-моралізаторський твір, який складався з оповідей, присвячених відповідній тематиці (виховання, освіта, людські чесноти, релігійні правила), поєднаних з алегоричними гравюрами.

Любов як екзистенціал людського буття та закоханість як комплекс сильних почуттів текстуально розглядається в поезії О. Слоньовської. Закоханість дає відчуття цілісності у єднанні з іншою особою, паралельно реалізується в матеріальному (тілесному) та духовному рівнях («душі в нас переколисано-п'яні» (Слоньовська, 2003: 9)). У поетеси це почуття розкривається як обмежене в часі. Відповідно до закону діалектики це почуття прогнозовано зміниться: «ти вже

приречений на розставання зі мною Іменем глузду і щонайяснішої днини» (Слоньовська, 2003: 9).

Гендерний компонент світовідчуття проявляється в розкритті сутності жінок. О. Слоньовська подає доволі мозаїчний жіночий образ. Це – наречена, жінка-вовчиця, Джоконда. Простежується схильність авторки до нанизування означень жінки, виражених у форматі коротких речень: «Ти – пташка. Ти – квітка. Ти та, що міцніша заліза. Ти та, котру навіть пекельний вогонь не остудить» (Слоньовська, 2003: 7), «Ти – промінь. Ти – звук. Ти блискуча нічна саламандра. Ти – жінка. (Яка взагалі не буває слабкою)» (Слоньовська, 2003: 7). Асоціативний ряд поетеси при зображенні жінки вирізняється, але одночасно з тим має спільну основу з попередниками: «в кожній жінці є свій потаємний блукаючий нерв неземних почувань, невідомих оточенню збочень» (Слоньовська, 2003: 8). Для створення словесно-художнього образу жінки поетеса також залучає прикладки зі свіжим поєднанням структурних компонентів, як-от: «жінка-стебло», «жінка-струмінь» (Слоньовська, 2003: 6).

Для номінації жінки О. Слоньовська вдається до фентезі-образа вовкулаки: «пополудню, як ляжуть тіні часті, Звіріне хутро відтінком сріблястим Сяйне» (Слоньовська, 2003: 3). На противагу усталеному уявленню, лірична героїня перетворюється у вовчицю не опівночі, а опівдні. Поетеса демонструє полярність буття, пишучи про два світи: людський – вовчий, два світосприймання: людську свідомість, обтяжену надуманими правилами («мораль дурна, огидна, однотипна» (Слоньовська, 2003: 3)) – вовчу чутливість до запахів та звуків, легкість та снагу. Вовчій суті притаманна свобода, вірність. Авторкою моделюється процес зміни сутностей: з людської на вовчу. Вовчу суть характеризує через посередництво влучних метафор: «армагедони запахів і звуків», «атавістичний нерв», «пружинна сила м'язів», «грайливий настрій» (Слоньовська, 2003: 3).

О. Слоньовська, спираючись на традиційне уявлення про щасливу наречену, створює індивідуально-авторський прогностично-потенційний образ одруженої жінки.

Статус жінки в поезії О. Слоньовської – переважно незалежний та самостійний. Допускається лише тимчасове підкорення чоловікові, найчастіше це відбувається у момент закоханості. У фіналі жінка завжди обирає свободу: «В мить якусь дику, дурну, як абсурд, Все-таки викраду ніж або ножиці, Щоби звільнитись з невидимих пут» (Слоньовська, 2003: 7).

Н. Кіт пошук власного «я» як жінки художньо маркує використанням анафори – питання «Хто я?». Образ жінки в поезії «Хто я? – Напевно, просто жінка...» трьохкомпонентний. Вміщує іпостасі трьох біблійних жінок – Магдалени, Марії, Єви. Загалом поетеса презентує читачам жінку, яка, на перший погляд, здатна пожертвувати багатьом заради того, кого любить: «Ота причинна, що на вашу мить Свою небесну вічність проміняє» (Кіт 2002: 19).

Чоловік в поезії О. Слоньовської уподібнюється до рабовласника в момент, коли жінка відчуває до нього потяг, любов. Лірична героїня визнає свою підпорядкованість та другорядність: «я можу зробитись рабинею, якщо ти захочеш цього й повелиш» (Слоньовська, 2003: 6), «я зовсім безвольна й засліплена. Всі забаганки мені залюбки» (Слоньовська, 2003: 6), «я – лише тінь» (Слоньовська, 2003: 7). Цікавий той факт, що авторка спробувала поглянути на проблему чоловічого домінування очима жінки – представниці не слабкої статі, а жінки, що складає собі ціну, усвідомлює власну сутність.

Співвідношення реальної жінки та образу жінки на картині художника опиняється перед поетичним зацікавленням Т. Мельниченко у вірші «Малюй мене». Зовнішність подається як мінлива, другорядна ознака, на першому плані – емоції. Почуття кохання художника сприяє створенню абстрактного образу жінки, в якому згуртовані

музичні та образотворчі начала: «на полотні мелодія озвучена, що відкриттям раптовим пророста із точних ліній і мазків летючих» (Мельниченко, 2005: 19). Любов художника до своєї натурниці відкриває її незвідану навіть для самої себе: «мене ти відкриваєш у мені такою, як ніхто іще не бачив» (Мельниченко, 2005: 19). Констатуємо наявність низки лексем, що репрезентують елементи погрудного портрету жінки, наприклад щоки, очі, плече. Прагнення жінки до впевненості у закоханості чоловіка відображене в метафорах «жага душі», «захопленості диво» (Мельниченко, 2005: 19).

«Природолюбні» компоненти світовідчуття реалізуються в поезії Н. Кошари, Г. Пастушенко. Їхнє світовідчуття орієнтоване на сковородинівські традиції, де однією з базових є ідея гармонійного співіснування людини і природи. Авторки на сторінках журналу «Вітчизна» поетизують реалії природи. Ліричні героїні постійно взаємодіють з флорою. Поетеси схильні до використання паралелізму як художнього засобу. В паралелізмах згаданих мисткинь перший образ – рослинний, другий – антропоморфний: яблуня – жінка-господиня, мати, берези – жінки, які надають перевагу ошатному зовнішньому вигляду, ялина – самотня жінка. Яблуня у вірші «До яблуні» Г. Пастушенко тотожна жінці завдяки унікальній спільній властивості – давати врожай/народжувати дітей. Спілкування з природою, вміння її відчувати – одна з домінантних рис жінки.

Флористичні картини в паралелізмах характеризують об'єктивну самостійність життя природи й одночасно спільну закономірність буття для всього живого. Лірична героїня поезії Г. Пастушенко в паралелізмі зіставляється з яблунею не за емоційною чи психологічною ознакою, а за фізіологічно-буттєвою: «... зав'язь будем колихати, Поїти соком і купати в зливах, Щоб восени усім роздарувати Своїх дітей, рум'яних і щасливих» (Пастушенко, 2002: 10).

В поезії «Повернутися в ліс. Повернутися в ліс навесні...» Г. Пастушенко торкається небезпечно актуальних екологічних та моральних катастроф. Прочитується думка про спорідненість жінки та лісу. Ліс набуває символічного значення, утворюючи єдине ціле з душею авторки. Г. Пастушенко демонструє візуально-образний ескіз екологічної катастрофи – забруднення природи сміттям: «...Так покійно вмирає забута душа моя – ліс. Цілі гори бляшанок, пакети, хрести позогнили...» (Пастушенко, 2002: 11). Паралелі з природою роблять почуття ліричної героїні візуально відчутними.

Джерела природолюбства беруть початок з давньослов'янських, язичницьких часів. Ідилічний компонент «Поганської ідилії» О. Омельченко презентує природню зміну пір року, яка об'єктивується змалюванням життя давньоукраїнських богів Овсеня, Перуна, Коляди, Дажбога, Сівера, Перуна, Поревіта, Трояна, Ятро-бога. Традиційно в ідилії відображалось безтурботне життя селян на природі. Модифікуючи жанр ідилії, О. Омельченко у формуванні ідилічного сюжету робить визначальною рисою концентрацію на уважному та турботливому ставленні до Природи, яка при небезпеці стає рівною божествам. Ліричний сюжет втілюється крізь призму яскравого та деталізованого відображення змін пір року: осінь («Овсень в комори поховав скарби багаті нового врожаю», «Овсень подбав, щоб сні ввійшли в сади, щоб у коріння сила життєдайна сховалась до щасливої пори» (Омельченко, 2004: 17)) – зима («Поревіт вкриває снігом лан, немов на час од холоду ховає» (Омельченко, 2004: 17)) – весна. Образи давньослов'янських богів, по-перше, презентуються в традиційно-міфологічному розрізі, через який розкривається етнічна складова поетичного світу, по-друге, жіноча рука вносить в них індивідуально-художню специфіку, що проявляється в олюдненні богів, надання їм рис господарів.

Висновки

Таким чином, світовідчуття поетес, твори яких публікувалися в журналі «Вітчизна» (2000–2005), відрізняється цілісною картиною, яка складена з взаємопов'язаних «пазлів»: національний, філософський, мистецький, гендерний, природолюбний компоненти. В центрі уваги та емоцій авторок перебували питання батьківщини (України), стосунків з чоловіками, творчої сутності та діяльності, гендерної означеності, взаємоіснування з природою, буття людини, тлумачення абстрактних понять часу, смерті, душі. Світовідчуття поетес не ідеалізоване, а спрямоване на окреслення проблемних ситуацій як загальноукраїнського та загальносвітового масштабу, так і суто індивідуального плану.

Література

- Германова, О. (2001). Емс (1876). *Вітчизна*, 5/6, 9.
- Гіленко, О. І. (2013). Образ України у нарисах на сторінках журналу «Вітчизна». *Наукові записки Інституту журналістики*, Т. 53, 161–163. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2013_53_33
- Давиденко, В. (2004). Іфіка «Правило життя». Іфіка «Властитель благоугодний». *Вітчизна*, 9/10, 9.
- Жиленко, І. (2001). Годинник стукає в дитяче серце. *Вітчизна*, 3/4, 15–20.
- Жиленко, І. (2003). Сім сонат для щастя. *Вітчизна*, 3/4, 6–8.
- Жиленко, І. (2011). *Homo feriens*: спогади. Київ: Смолоскип.
- Кіт, Н. (2002). «Хто? – Напевно, просто жінка...». *Вітчизна*, 9/10, 19.
- Крупка, М. (2008). Українська жіноча проза: дві епохи, дві версії. Рівне: Олег Зень.
- Кушнерюк, Ю. (2008). *Українська жіноча проза кінця ХХ століття: світоглядні моделі й особливості художнього стилю*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпро.

- Ляшенко, О. (2017). Особливості жіночої іронії/самоіронії у творчості С. Йовенко: (гендерно-філософський аспект). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*, XIII, 226–232.
- Мамчич, О. (2002). Поет. *Вітчизна*, 7/8, 3.
- Мельниченко, Т. (2005). Малюй мене. *Вітчизна*, 1/2, 18–19.
- Оздемір, О. В. (2015). *Українська жіноча проза кінця ХХ — початку ХХІ ст.: проблеми генезису та поетики*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків.
- Омельченко, О. (2004). Обережно — життя! *Вітчизна*, 11/12, 13–20.
- Пастушенко, Г. (2002). Мов птахів світанкових зграя... *Вітчизна*, 9/10, 10–11.
- Петренко, Н. (2002). Зірки згоряють в шурхоті століть. *Вітчизна*, 3/4, 2–4.
- Рижкова Г.-П. М. (2008). *Українська «жіноча» проза 90-х років ХХ-го — початку ХХІ ст.: жанрові й наративні моделі та лінгвопоетика*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Кіровоград.
- Росінська, О. (2018). Художній хронотоп тілесності: (на матеріалі жіночої поезії межі ХХ—ХХІ століття). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 23, 290–293.
- Слоньовська, О. (2003). В переддень снігопаду. *Вітчизна*, 9/10, 2–10.
- Степовичка, Л. (2004). Де ми разом літатимем... *Вітчизна*, 5/6, 6–14.
- Улюра, Г. (2015). *Пострадянська жіноча проза як соціокультурний та естетичний проект*. Київ: Ніка-центр.
- Шинкарук, В.І. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.
- Шаф, О. (2019). *Гендерно-психологічні аспекти української лірики ХХ століття*. Київ: ВЦ «Просвіта»

References

- Hermanova, O. (2001). Ems (1876). *Vitchyzna*, 5/6, 9 [in Ukrainian].
- Hilenko, O. I. (2013). Obraz Ukrainy u narysakh na storinkakh zhurnalu «Vitchyzna» [The image of Ukraine in essays on the pages of the journal 'Vitchyzna']. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, Vol. 53, 161–163. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2013_53_33 [in Ukrainian].

- Davydenko, V. (2004). Ifika «Pravylo zhyttia». Ifika «Vlastytel blahouhodnyi» [Ifika 'Rule of life'. Ifika 'The ruler is favorable']. *Vitchyzna*, 9/10, 9 [in Ukrainian].
- Zhylenko, I. (2001). Hodynnyk stukaje v dytiache sertse [The clock is knocking in the child's heart]. *Vitchyzna*, 3/4, 15–20 [in Ukrainian].
- Zhylenko, I. (2003). Sim sonat dlia shchastia [Seven sonatas for happiness]. *Vitchyzna*, 3/4, 6–8 [in Ukrainian].
- Zhylenko, I. (2011). *Homo feriens*. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
- Kit, N. (2002). «Khto? – Napevno, prosto zhinka...» [‘Who? – probably just a woman’]. *Vitchyzna*, 9/10, 19 [in Ukrainian].
- Krupka, M. (2008). *Ukrainska zhinocha proza: dvi epokhy, dvi versii* [Ukrainian women's prose: two eras, two versions]. Rivne: Oleh Zen [in Ukrainian].
- Kushneriuk, Y. (2008). *Ukrainska zhinocha proza kintsia XX stolittia: svitohliadni modeli i osoblyvosti khudozhnogo stylu* [Ukrainian women's prose of the late 20th century: worldview models and features of artistic style]. Extended abstract of candidate's thesis. Dnipro [in Ukrainian].
- Liashenko, O. (2017). Osoblyvosti zhinochoi ironii/samoironii u tvorchosti S. Yovenko: (henderno-filosofskyi aspekt) [Features of female irony / self-irony in the work of S. Yovenko: (gender-philosophical aspect)]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Filolohichni nauky*. XIII, 226–232 [in Ukrainian].
- Mamchych, O. (2002). Poet [Poet]. *Vitchyzna*, 7/8, 3 [in Ukrainian].
- Melnychenko, T. (2005). Chary [Spell]. *Vitchyzna*, 1/2, 18 [in Ukrainian].
- Ozdemir, O. V. (2015). *Ukrainska zhinocha proza kintsia XX – pochatku XXI st.: problemy henezysu ta poetyk* [Ukrainian women's prose of the late 20th and early 21st centuries: problems of genesis and poetics]. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
- Omelchenko, O. (2004). Oberezhno – zhyttia! [Careful – life!]. *Vitchyzna*, 11/12, 13–20 [in Ukrainian].
- Pastushenko, H. (2002). Mov ptakhiv svitankovykh zghraja... [Like birds of dawn flock]. *Vitchyzna*, 9/10, 10–11 [in Ukrainian].
- Petrenko, N. (2002). Zirky zghoriajut v shurkhoti stolit [Stars burn in the rustle of centuries]. *Vitchyzna*, 3/4, 2–4 [in Ukrainian].

- Ryzhkova, H.-P. M. (2008). *Ukrainska «zhinocha» proza 90-kh rokiv XX-ho – pochatku XXI st.: zhanrovi y naratyvni modeli ta linhvopoetyka [Ukrainian women's prose of the 90s of the 20th – the beginning of the 21st century: genre and narrative models and linguopoetics]*. Extended abstract of candidate's thesis. Kirovohrad [in Ukrainian].
- Rosinska, O. (2018). Khudozhnij khronotop tilesnosti: (na materiali zhinochoi poezii mezhi XX–XXI stolittia) [Artistic chronotope of physicality: on the material of women's poetry of the 20th – 21st centuries]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*, 23, 290–293 [in Ukrainian].
- Slonovska, O. (2003). V peredden snihopadu [On the eve of snowfall]. *Vitchyzna*, 9/10, 2–10 [in Ukrainian].
- Stepovychka, L. (2004). Medytatsiia [Meditation]. *Vitchyzna*, 5/6 [in Ukrainian].
- Uliura, H. (2015). *Postadianska zhinocha proza yak sotsiokulturnyi ta estetychnyi proekt [Post-Soviet women's prose as a socio-cultural and aesthetic project]*. Kyiv: Nika-tsentr [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V.I. (Ed.). (2002). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
- Shaf, O. (2019). *Henderno-psykholohichni aspekty ukrainskoj liryky XX stolittia [Gender-psychological aspects of Ukrainian lyrics of the 20th century]*. Kyiv: VTs «Prosvita» [in Ukrainian].

Рукопис статті отримано 03 червня 2022 року

Рукопис затверджено до публікації 16 жовтня 2022 року

Інформація про автора

Штолько Марина Анатоліївна – зав. науково-інформаційного відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України; вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна; e-mail: shtolko@ukr.net; <http://orcid.org/0000-0003-0277-8687>

Shtolko Maryna Anatolijivna, head of the Scientific Information Department Shevchenko Institute of literature of National Academy of Ukraine; 4, Grushevskogo street, Kyiv, 01001, Ukraine; e-mail: shtolko@ukr.net; <http://orcid.org/0000-0003-0277-8687>